

ΗΜΕΡΙΔΕΣ - ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ - ΣΥΝΕΔΡΙΑ - ΗΜΕΡΙΔΕΣ - ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ - ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΜΕΤΑΞΥ ΙΣΩΝ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ

(σκέψεις για το σεμινάριο Η ανθρωπολογία σήμερα)

Θα θέλαμε εδώ να καταθέσουμε ορισμένες σκέψεις που μας γεννήθηκαν από την επιστημονική συνάντηση *Η ανθρωπολογία σήμερα στα σταυροδρόμια των επιστημών*, η οποία πραγματοποιήθηκε από τις 13 έως τις 15 Ιουλίου στα πλαίσια των σεμιναρίων της Ερμούπολης.

Να καταστήσουμε ευθύς εξαρχής σαφές ότι με την επιστολή μας αυτή δεν αναφερόμαστε στις καθαυτό εισηγήσεις, η δημοσίευση των οποίων πιστεύουμε ότι ασφαλώς θα αποτελέσει σημαντική προσφορά στο δύσκολο θέμα των προοπτικών της ερμηνευτικής ανθρωπολογίας.

Μιλάμε για τον τρόπο του σχετίζεσθαι ακροατηρίου και ομιλητών, από τη σκοπιά των ανθρώπων που, θεωρώντας ότι το θέμα τους ενδιαφέρει, αποφάσισαν να μην περιμένουν τη δημοσίευση των ανακοινώσεων αλλά να λάβουν μέρος στο σεμινάριο. Απόφαση δικαιολογημένη αφού μεταξύ των καλεσμένων περιλαμβάνονταν και κάποιοι από τους κυριότερους εισηγητές της ιδέας ότι η εθνογραφία θα πρέπει να ενταχθεί σε μια διαδικασία διαλόγου, όπου οι διαλεγόμενοι θα διαπραγματεύονται ενεργά μια κοινή αντίληψη της πραγματικότητας. Όπως ο εκ των πρωτεργατών Michael Fischer ανέφερε στο σχετικό αφιέρωμα της *Ελευθεροτυπίας*: *το νόημα δεν είναι κάτι σταθερό [αλλά] συμβαίνει στα διάκενα ενός κοινωνικού διαλόγου*. Και πράγματι, το να λειτουργήσει το σεμινάριο ως forum για διάλογο και συμπαράγωγή γνώσης, στη συγκεκριμένη περίπτωση εξαγγέλθηκε ευθύς εξαρχής ως ο καθαυτό επιζητούμενος στόχος και ορίστηκε προκαταρκτικά ως βασική προτεραιότητα του όλου εγχειρήματος.

Για ένα μεγάλο ωστόσο μέρος του κοινού και οπωσδήποτε για εμάς που υπογράφουμε όσα έγιναν και κυρίως όσα δεν έγιναν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου δύσκολα επιβεβαιώνουν τις εξαγγελίες αυτές.

Αναλαμβάνοντας την ευθύνη της υποκειμενικής αποτίμησης των πραγμάτων, ισχυριζόμαστε ότι το κλίμα που δημιουργήθηκε στο σεμινάριο της Σύρου από πολλές μεριές και με πολλούς τρόπους εγκατέστησε μεταξύ ομιλητών και ακροατηρίου σχέσεις ασυμμετρίας ως προς τη δυνατότητα συμμετοχής στον επαγγελθέντα διάλογο.

Χαρακτηριστική ήταν η μονίμως σιγανή και στραμμένη προς τα ένδον χαμηλή κουβέντα μεταξύ των ομιλητών, που δεν απευθύνθηκε παρά με εξαιρέσεις προς οιονδήποτε καθημένο πέρα από τις τρεις πρώτες σειρές καθισμάτων που καταλαμβάνονταν κατά το πλείστον από τους διοργανωτές και τους ομιλητές.

Οι εκκλήσεις των απο κάτω ότι δεν ακούγονται ή δεν γίνονται κατανοητά τα κείμενα των ομιλιών ή τα μεταξύ των ειδικών διαμειβόμενα, δεν αξιολογούνταν και δεν προκάλουσαν καμία βελτίωση των όρων. Το πρόβλημα δεν ήταν τεχνικό. Υπήρχαν μικρόφωνα που λειτουργούσαν αλλά όπως φάνηκε και από τις περιπτώσεις ομιλητών που δεν θέλησαν να τα χρησιμοποιήσουν, το μέγεθος της αίθουσας δεν εμπόδιζε όποιον το ήθελε να ακουστεί και να γί-

νει κατανοητός από τους παρισταμένους. Και πάντως ένα πράγμα είναι βέβαιο: ότι σε καμία στιγμή δεν ακούστηκε η σιωπή του ακροατηρίου. Σιωπή, για όποιον θα ήθελε να την ακούσει, απολύτως εκκωφαντική.

Αυτή η αμηχανία των διοργανωτών και των καλεσμένων να επικοινωνήσουν με το ακροατήριο φάνηκε ήδη από τις εναρκτήριες φιλοφρονήσεις. Ο G. Marcus, αίφνης, στον χαιρετισμό του δεν ασχολήθηκε με το πώς θα μπορούσαν να εκληφθούν τα καλοπρωαίρετα κατά τα άλλα συγχαρητήρια του για την πρόοδο μιας χώρας που έως τώρα υπήρχε στη συνείδηση των δυτικών ως χώρα-αντικείμενο παρατήρησης και τη στιγμή αυτή είναι σε θέση να διοργανώνει ακόμη και συνέδρια.

Στο ίδιο κλίμα και ο Clifford Geertz στον καταληκτήριο, τη φορά αυτή, λόγο του δεν παρέλειψε να υπογραμμίσει ότι τα στερεότυπα, όσο κι αν τα αμφισβητεί η επιστήμη, εξακολουθούν να ισχύουν. Απόδειξη το στερεότυπο περί ελληνικής φιλοξενίας, τη γενναιοδωρία της οποίας ο ίδιος ήταν σε θέση να βεβαιώσει. Φιλοφρόνηση εν προκειμένω εξαιρετικά ατυχής στον βαθμό που ή ίδια η επιστήμη της ανθρωπολογίας έχει ιδιαιτέρως ασχοληθεί με το στερεότυπο της ελληνικής φιλοξενίας αντιμετωπίζοντάς το ως μέρος ενός ευρύτερα ηγεμονικού λόγου.

Όλα αυτά συνιστούν ασφαλώς ομολογία ενόχλησης εκ μέρους ανθρώπων που άλλα περίμεναν από το σεμινάριο και άλλα βρήκαν. Οσοδήποτε προσωπικές και ατομικές, οι δυσανεξίες που μας προκάλεσε το σεμινάριο συνεχονται πάντως, πιστεύουμε, με κάποια γενικότερα θέματα. Είναι πολύ γνωστό ότι η ερμηνευτική προσέγγιση υπήρξε πολυμέτωπα ριζοσπαστική στο επίπεδο της μεθοδολογίας. Απολύτως θεμελιακό πρόταγμα, ό,τι και όρισε την τομή από το κλασικό μοντέλο του παρατηρητή - ανθρωπολόγου, υπήρξε η τοποθέτηση της διαδικασίας του σχετίζεσθαι στο επίκεντρο της παραγωγής γνώσης. Η καλλιέργεια μιας δυναμικής αλληλόδρασης τέτοιας που να καθιστά την εθνογραφική έρευνα *διαρκή δραστηριότητα ολόκληρου του προσώπου... εμπροθέτως στραμμένου προς τον κόσμο...* Και βέβαια, θα πρέπει να καταστεί απολύτως σαφές ότι το αίτημα αυτό του συνολικώς σχετίζεσθαι ως διακριτικού γνωρίσματος της ερμηνευτικής προσέγγισης δεν αναφέρεται σε ιδιοσυγκρατικά χαρακτηριστικά και ατομικές προτιμήσεις.

Άρα, το γεγονός ότι όλες αυτές οι ποιότητες παρέμειναν ανενεργές στη διάρκεια του σεμιναρίου δημιουργεί ερωτήματα για το περιεχόμενο: αν μπορείς κάπου να εκδύεσαι αυτές τις ποιότητες, τότε σημαίνει ότι κάπου αλλού τις ενδύεσαι... Το περιεχόμενο που δίνει η ερμηνευτική στη μεθοδολογία του σχετίζεσθαι ως διαδικασίας που κινητοποιεί ολόκληρο τον ψυχισμό δεν είναι καθόλου το ίδιο πράγμα με τη δυνατότητα να μπαينوβγαίνει κανείς σε παρόμοιες ευαισθησίες, ανάλογα με τις ανάγκες της περίπτωσης. Θεωρούμε ότι ο αναστοχασμός υποβαθμίζεται ως αναλυτικό εργαλείο όταν ανάγεται σε απλή τεχνική έρευνας, και τότε είναι που τον караδοκούν οι μεγάλοι κίνδυνοι του ναρκισσισμού.

Οπωσδήποτε εκείνο που φάνηκε στη Σύρα είναι ότι η αντίστιξη «εμείς/οι άλλοι», όσο και αν έχει αμφισβητηθεί από την όλη φιλοσοφία της ερμηνευτικής προσέγγισης, στην πράξη διατηρεί τη δυνατότητά της να δημιουργεί στεγανά.

Διακινδυνεύοντας την «αυτο-ιθαγενοποίησή» μας θα υποστηρίξουμε πως κατά παρόμοιο τρόπο παραβιάστηκε και το συναφές και άρρηκτα συνδεδεμένο με τα παραπάνω πρόταγμα του εξισωτισμού. Αυτό που έδειξε το σεμινάριο είναι ότι οιαδήποτε δυνατότητα πραγματικής κοινωνίας μοιράστηκε μεταξύ των πραγματικά ίσων, εν προκειμένω των καλεσμένων και των διοργανωτών. Η ιεραρχία των σχέσεων θεωρείτο τόσο δεδομένη που κανείς δεν αντέδρασε όταν ένας από τους ομιλητές (χαριεντιζόμε-

μοναχική και την ίδια στιγμή απολύτως πανίσχυρη και τελικά αυτάρκη. Άρα, και με βάση την εμπειρία του σεμιναρίου, αναρωτιέται κανείς μήπως η έμφαση στην επί ίσοις όροις συνεργασία και συνομιλία στο πεδίο της έρευνας σχετίζεται με την αίσθηση του δυτικού ανθρωπολόγου ότι εκεί έχει απέναντί του ανθρώπους που μόνο συγκυριακά και κατά σύμβαση, για τις ανάγκες της έρευνας, αίρονται στο ύψος του δυτικού συνομιλητή τους. Κοιταγμένη μέσα από το πρίσμα αυτό, η πολυθρόνητη ισότητα της ερμηνευτικής ανθρωπολογίας ενέχει μια διάσταση εφησυχασμού, εξιλεώνοντας τον δυτικό ανθρωπολόγο από το habitus της ανωτερότητάς του.

Ασφαλώς, η βαρύτητα τέτοιων θεμάτων υπερβαίνει την αντοχή αυτού του σχολίου. Αυτό που πάντως επιμένουμε

νος ίσως, αλλά πάντως χωρίς σαρκασμό) επιχείρησε να αντιστρέψει τον κλασικό συσχετισμό: αντί να απαντήσει, ζήτησε να του επιτραπεί αυτός [αυτός ο ιθαγενής;] να θέσει κάποια ερωτήματα: Τι είναι η ανθρωπολογία, τι η ερμηνευτική ανθρωπολογία και τι το ανάμεσό τους!...

Σε μια πιο ψύχραιμη όμως αποτίμηση, σκέφτεται κανείς μήπως τα παραπάνω συνιστούν απλώς την άλλη όψη ενός παλαιού αλλά απολύτως τρέχοντος νομίσματος. Εξηγούμαστε: στη Σύρα προσήλθαμε όλοι, ο καθένας με τον τρόπο του, ως μέλη μιας ακαδημαϊκής κοινότητας, επομένως κατ' οικονομία ίσοι. Και, ως γνωστόν, στο εσωτερικό μιας κοινότητας όπου όλοι και ανεξάρτητα από την πραγματική δομή της εξουσίας ορίζονται ως ίσοι δεν χρειάζονται φραγμοί και κουραστικές αυτοαναφορικότητες. Άρα τα παιχνίδια εξουσίας μπορούν να αφεθούν, όπως και πράγματι αφέθηκαν, ελεύθερα γι' αυτό και πάρα πολύ γρήγορα ήρθε στην επιφάνεια ο πραγματικός συσχετισμός δυνάμεων. Σε παρόμοιες περιπτώσεις η πραγματικότητα δεν συγκαλύπτεται αφού δεν υπάρχει λόγος να συγκαλυφθεί. Ανάμεσα σε ίσους μπορεί να είναι κανείς όσο εξουσιαστικός μπορεί να είναι.

Αποτελεί παλιά υποψία ότι η *αυξημένη ευαισθησία απέναντι σε νέους κώδικες ηθικής εμπλοκής* σχετίζεται με την εμπεδωμένη εικόνα του ανθρωπολόγου ως *μια φιγούρα*

ότι χρειάζεται είναι να ανοίξει μια γενικότερη συζήτηση για το τι έχουν να προσφέρουν παρόμοιες επιστημονικές συναντήσεις όχι πια στους προσκεκλημένους ομιλητές αλλά στο κοινό που τις παρακολουθεί. Η συγκεκριμένη εμπειρία της συνάντησης της Σύρου θέτει επί τάπητος κάτι που φαίνεται να έχει στην ελληνική επιστημονική κοινότητα υιοθετηθεί ως αυτονόητο: ότι η προσφορά μιας επιστημονικής συνάντησης εξασφαλίζεται από την παρουσία επιστημόνων διεθνούς κύρους, κορυφαίων στην επιστήμη τους. Μέσα στο πνεύμα αυτό, σπάνια τίθεται το ερώτημα τι πραγματικά έχουν να προσφέρουν στο κοινό, στο όνομα του οποίου και διενεργούνται, παρόμοια σεμινάρια και διεθνείς επιστημονικές συναντήσεις. Μένει, μ' άλλα λόγια, να ασχοληθούμε με τις προϋποθέσεις, όχι μόνο υλικής αλλά τη φορά αυτή και ηθικής τάξεως, που μπορεί να προαπαιτούνται προκειμένου παρόμοια εγχειρήματα να πραγματώνουν τις υποσχέσεις τους.

ΗΛΙΑΝΝΑ ΑΝΤΩΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΛΑΧΟΥΤΣΙΚΟΥ
ΕΥΑ ΚΑΛΠΟΥΡΤΖΗ